

FÖRSVARSMAKTENS

MILJÖREDOVISNING 2014

Övning ger färdighet

Introduktion till miljöredovisning 2014

Försvarsmakten ger årligen ut en miljöredovisning där den miljöverksamhet som genomförts under det gångna året redovisas. Att redovisa Försvarsmaktens miljöarbete är en viktig del av vår värdegrund: att visa öppenhet, resultat och ansvar. För att ständigt förbättras måste vi kunna bevaka och följa upp de områden där betydande miljöpåverkan finns samt att sätta in åtgärder för att styra arbetet rätt.

Miljöredovisningens huvudsyfte är att återrapportera resultatet av det miljöarbete som har genomförts inom Försvarsmakten under 2014. Redovisningen omfattar hela myndigheten och den information som presenteras bygger på data från alla verksamhetsområden inom Försvarsmakten.

Informationen har sammanställts och kvalitetssäkrats av Produktionsledningens miljöavdelning PROD MILJÖ. I redovisningen tar vi upp den miljöpåverkan som Försvarsmakten ger upphov till, men också hur vi arbetar för att minimera de negativa effekterna av dessa samt vad vi vill uppnå med vårt miljöarbete.

I årets miljöredovisning presenteras Försvarsmaktens miljöarbete utifrån de nationella miljökvalitetsmålen, detta för att tydligare kunna visa på hur myndigheten bidrar till att uppnå våra gemensamma miljökvalitetsmål.

Har du några frågor eller synpunkter på miljöredovisningen är du välkommen med dessa till Produktionsledningens miljöavdelning:

FÖRSVARSMAKTEN
PROD MILJÖ
107 85 Stockholm
Telefon: 08-788 75 00
www.forsvarsmakten.se

För mer information om Försvarsmakten se bland annat Försvarsmakten i fickformat, Försvarsmaktens årsredovisning eller Försvarsmaktens hemsida (se ovan). Du kan även följa Försvarsmaktens miljöarbete på vår blogg: www.blogg.forsvarsmakten/miljo

Innehåll

Vår uppgift	5
Chefen Produktionsledningen inleder	7
Tillståndspliktig verksamhet	9
Status för Försvarsmaktens tillståndsprövningar	9
Expedition "Clean Up- Kebnekaise"	11
Arméns jägarbataljon sammanfattar städinsatsen	12
Cold Response	14
Skydd för miljön	14
Före, under och efter	15
Handbok miljö	17
Vår Miljöpolicy	17
Våra Miljömål	17
Nationella miljö kvalitetsmålen	19
Miljöaspekter	19
Miljöpåverkan kopplat till miljö kvalitetsmålen	20
Miljöredovisning kopplat till miljö kvalitetsmålen	22
PFOS	27
Hållbara Camplösningar	29
Vatten- och energisnåla duschar	31
Försvarsmaktens Gröna Siffror	32
Försvarsmaktens interna miljömål	32
Energiförbrukning	34
Avfall- materielåtervinning	34
Tjänsteresor och övriga transporter	34
Drivmedelsförbrukning	35
Miljöchefen Sammanfattar	36

FÖRSVARSMAKTENS MILJÖPOLICY

Försvarsmakten ska arbeta för en hållbar utveckling där miljöhänsyn integreras i all verksamhet, såväl nationellt som internationellt.

Miljökrav ska så långt möjligt även ställas på de aktörer som arbetar på uppdrag av eller samverkar med sektorns myndigheter.

Försvarsmakten ska:

- sträva efter att inom ramen för vår huvuduppgift, förebygga och hantera konflikter och krig, minimera vårt ekologiska avtryck,
- genom miljöutbildning och kommunikation utveckla personalens kompetens och medvetenhet inom miljöområdet,
- bedriva verksamheten i enlighet med de krav som ställs i lagar, förordningar och andra föreskrifter samt genom årlig uppföljning och utvärdering eftersträva ständiga förbättringar samt
- vid all utveckling, upphandling, vidmakthållande och avveckling av system och materiel ska krav på miljöhänsyn ställas. Vidare ska miljöhänsyn beaktas i samtliga beslut, strategiska processer, forskning och studier.

FÖRSVARSMAKTEN

Vår uppgift

Försvarsmakten - en myndighet

Försvarsmakten är en myndighet som styrs av riksdag och regering. Varje år får Försvarsmakten ett regleringsbrev från regeringen. Regleringsbrevet berättar vad myndigheten ska göra under året.

Försvarsmakten är en av Sveriges största myndigheter och leds av överbefälhavaren som är myndighetschef. Ställföreträdande myndighetschef är generaldirektören.

Försvarsmakten är Sveriges yttersta instrument för att skydda vår demokrati. Våra soldater och sjömän har rätt att bära och använda vapen för att skydda vårt land. Därför är det en självklar sak att alla som arbetar i Försvarsmakten delar de centrala demokratiska värdena – vi får aldrig särbehandla eller diskriminera någon.

Den säkerhetspolitiska situationen i Europa har sedan kalla krigets slut för snart två decennier sedan förändrats i grunden. Konfrontation har ersatts av samarbete och nästan alla Europas stater är nu medlemmar i såväl EU som Nato. Sveriges säkerhet byggs solidariskt tillsammans med andra länder med gemensamma demokratiska värderingar.

Förändringen avspeglas i den svenska Försvarsmakten och en genomgripande reformering av Försvarsmakten pågår. Idag syftar förändringsarbetet till att ge ökad förmåga i form av flexibla och tillgängliga insatsförband som kan användas både nationellt och internationellt i snabba förlopp.

Sverige har inte varit i krig på nästan 200 år. Men vårt försvar är aktivt varje dag. Vi förbereder oss för om det värsta skulle inträffa genom utbildning, träning och skarpa insatser. Vi agerar både på övningsfältet och i verkligheten, i Sverige och hela världen. Vi ska klara kvalificerad väpnad strid i ett multinationellt sammanhang på marken, till sjöss och i luften. Det är det vi tränar oss inför.

Försvarsmakten har också andra viktiga uppgifter. Vi bevakar Sveriges gränser och avvisar den som kränker dem. Det kan vara ett fartyg till sjöss eller ett flygplan som kommer in på svenskt territorium utan tillstånd. Försvarsmakten stöder också samhället vid större kriser, som stormar, skogsbränder och översvämningar, eller vid en katastrof som drabbar den enskilde individen, till exempel om en person försvunnit, då vi kan genomföra skallgång.

För att klara alla dessa uppgifter finns en omfattande insatsorganisation, redo att agera, när helst behovet uppkommer. ■

”

*C PROD har bland annat
uppgiften att leda och
samordna Försvarens
miljöarbete nationellt
och internationellt*

Foto: Marcus Olsson/Försvarens

Chefen Produktionsledningens inledning

Anders Silwer är Chef för Produktionsledningen (C PROD) vid Högkvarteret.

Miljöhänsyn är sedan länge en förutsättning för Försvarsmakten att kunna agera på ett sätt som gynnar såväl miljön som säkerheten för vår personal och god resurshushållning för myndigheten. Genom att vi i vår träning och övning har ett proaktivt förhållningssätt till miljöaspekter kan vi utveckla och bedriva verksamheten på ett långsiktigt hållbart sätt.

2014 var ett händelserikt miljöår för Försvarsmakten inom flera områden. Under senare år har förekomsten av perfluorerande ämnen, främst PFOS, kring flygplatser och gamla brandövningsplatser uppmärksammats. Det är självklart en viktig fråga för Försvarsmakten och vi har genomfört omfattande utredningar på de platser runt om i landet där släckskum med PFOS har använts.

Under året har Försvarsmakten uppdaterat Handbok Miljö som beskriver miljöledningssystemet, Försvarsmaktens

miljöpåverkan och vissa gemensamma arbetssätt inom miljöområdet. Uppdateringen innebär bland annat att handboken och Försvarsmaktens Miljöledningsinstruktion slagits samman till en publikation. Sammanslagningen av dokumenten syftar till att ytterligare förenkla, strukturera och integrera miljöarbetet i Försvarsmakten.

Teknik- och materielutveckling samt samarbete med nationella och internationella partners är ytterligare områden som har varit betydande under året. Bland annat är Försvarsmakten i fas med att ingå ett samarbete med Håll Sverige Rent (HSR). Initiativet till samarbetet inleddes med städexpeditionen "Clean Up Kebnekaise" och vår förhoppning är att 2015 ska innehålla fler lyckade projekt och insatser tillsammans.

Anders Silwer

C PROD

För att Försvarmakten ska få bedriva viss miljöfarlig verksamhet krävs tillstånd från Generalläkaren (GL), som är Försvarmaktens tillsynsmyndighet. Generalläkaren kan även förelägga att söka tillstånd för verksamhet som inte är tillståndspliktig. I mindre betydande fall krävs anmälningsplikt om den miljöpåverkande verksamheten till Generalläkaren. Miljöprövningsenheten (MPE) leder arbetet med Försvarmaktens samtliga tillståndsprövningar medan förbanden hanterar anmälningspliktig verksamhet.

Skadat träd efter övning vid I19. Foto: Annelie Strand/Försvarmakten

Tillståndspliktig verksamhet

Inom Försvarsmakten är skjutfält, flottflygplatser och viss vattenverksamhet exempel på tillståndspliktig verksamhet. Ett tillstånd innebär förpliktelser men innebär även ett skydd av verksamheten, d.v.s. det medför en rättighet att bedriva den.

Försvarsmaktens verksamhet ses kontinuerligt över så att pågående verksamhet följer givna tillstånd och kommande verksamhetsinriktningar kan fullföljas. Varje förbandschef eller annan verksamhetsutövare kontrollerar giltigheten på gällande tillstånd inom sin verksamhet. Vid ändrad verksamhet eller behov av ändrad verksamhet som inte ryms inom gällande tillstånd inrapporteras behov till Högkvarteret. Behovet beskrivs i en särskild skrivelse som går in till berört produktionsförband, som därefter stabsbereder ärendet samt tar kontakt med infrastrukturavdelningen för slutlig behovsbedömning samt prioritering till Miljöprövningsenheten.

Ansvarsfördelningen för tillståndspliktig verksamhet enligt miljöbalken finns delegerad genom Försvarsmaktens interna arbetsordningar eller andra beslut. De chefer som har ansvar för tillstånds- eller anmälningspliktig verksamhet dokumenterar vilka anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter som ryms inom eget ansvarsområde.

Prövning av Försvarsmaktens tillståndspliktiga verksamheter görs hos Miljöprövningsdelegationerna inom Länsstyrelserna. Om deras beslut överklagas görs detta hos Mark- och miljödomstolen, som bereder ärendet och därefter överlämnar det med förslag till beslut till regeringen.

Tillståndsbesluten kan vara förenade med villkor och besluten kan tidsbegränsas. Erhållna tillstånd kan även återkallas och verksamheten kan förbjudas under vissa särskilt angivna

omständigheter. Tillståndsinnehavaren kan själv begära att ett tillstånd upphävs eller ändras, om det är uppenbart att ett visst villkor inte längre behövs.

Om en verksamhet som är tillståndspliktig eller som omfattas av tillstånd utan att vara tillståndspliktig behöver ändras, så kan det antingen innebära en tillståndsprövning eller en anmälan till GL.

Status för Försvarsmaktens tillståndsprövningar

I nuläget har Försvarsmakten 15 stycken tillståndsärenden uppe för prövning och yttrande. Följande verksamheter (skjutfält/flygplatser) ligger vid respektive instanser:

Första instans; Länsstyrelsen för beslut

- Halmstad kasern-skjutbanor
- Härad

Andra instans; Mark och miljödomstolen för yttrande

- Boden Södra
- Kusträsk
- Lomben
- Orrträsk

Tredje instans; Regeringen för beslut

- Karlsborg flygplats
- Hammaren
- Stockholms skärgård
- Göteborgs skärgård
- Tofta
- Veckholm
- Härnön
- Skärsviken
- Marma

Expeditionsmedlemmarna i Clean Up Kebnekaise på sydtoppen.
Foto: Oskar Kihlberg

Expedition ”Clean Up- Kebnekaise”

Försvarmakten genomförde hösten 2014 en städexpedition tillsammans med Håll Sverige Rent (HSR) och projektet Saving Everest. Städexpeditionen gick ut på att samla in skräp i Kebnekaises omgivningarna med ambition att ta sig hela vägen upp på sydtoppen. Arméns jägarbataljon slutförde samtidigt städning efter Herculesolyckan som skedde i Mars 2012.

Representanter från Arméns jägarbataljon deltog vid Expeditionen för att informera om Försvarmaktens insats med att plocka ned vrakdelar och skräp från Kebnekaise efter Herculesolyckan. Med på expeditionen var även medlemmar ur projekt Saving Everest med de erfarna klättrarna Oskar Kihlberg och Tommy Gustavsson samt fotografen Thomas Pickelner. Från HSR deltog två medarbetare och HRS:s ambassadör äventyraren Renata Chlumska.

Försvarmaktens syfte med att genomföra städexpeditionen tillsammans med HSR var framför allt att;

- belysa Försvarmaktens roll i samhället som en trovärdig och ansvarstagande myndighet
- visa på bredden i Försvarmaktens verksamhet och aktiviteter
- kommunicera Försvarmaktens miljöarbete

Projektet blev mycket lyckat. Över fem stycken 125 liters skräppåsar samlades in, togs ned från berget och sorterades upp vid STF fjällstation Kebnekaise för återvinning/förbränning. Den ökade nedskräpningen är en olycklig konsekvens av den ökade fjällturismen, folk tar helt enkelt inte med sig sitt skräp ner från berget. Projektet drog även till sig en del medial uppmärksamhet och bemöttes av entusiasm och stöd från omgivningen och de människor man stötte på under expeditionen. Projektet fick även stor spridning via social media. Försvarmakten kunde visa upp sin kompetens och professionalitet i samband med insatsen med sanering efter Herculesolyckan, men även att vi är en ansvarsfull myndighet som gör insatser utöver våra huvuduppdrag och värnar om en storslagen fjällmiljö.

Arméns jägarbataljon sammanfattar städinsatsen efter Hercules olyckan

På Kebnekaise lyckades vi detta år bärga bort alla synliga haveridelar som var möjliga att bärga. Vi kunde även bärga delar i svår terräng där det inte går att genomföra firning på grund av stenrasrisken där repen river med sig detta. Genom metodutveckling och ett gott samarbete med helikoptern så blev det dock möjligt. Helikopterpiloten har varit en ovärderlig resurs i detta och utan hans goda insatser hade vi inte kunnat bärga de dryga 35 ton vi nu är uppe i.

Sedan våren 2012, då Herkulesplanet havererade, har vi lagt ner enorm tid i området med främsta tanken på de anhöriga och kollegorna. Arbetet har i många avseenden varit extremt, från undsättningsinsatsen under svåra väderbetingelser till arbetet med bärgningen. Vi har klarat oss från skador på grund av att vi haft respekt för berget, lyssnat på berget och därefter anpassat vår verksamhet.

Årets insats genomfördes till huvuddel under vecka 33 med 17 personer från Jägarbataljonens Bergspluton. Under veckan bärgade vi ca 1,5 ton men var tvungna att avbryta på grund av dåligt väder. Vecka 35 återkom vi med fem personer och kunde fortsätta bärgningen under bättre väderförhållanden och då bärga i svår terräng.

Vi planerar nu för att återkomma under 2015 för att ta ned de sista möjliga haveridelarna som ligger under en lavinkägla som inte tinade fram samt delar på kammen mellan nord- och sydtoppen som tyvärr snöade över.

Sammanfattningsvis så kan jag konstatera att även 2014 års bärgningsinsats blev mycket lyckad och soldater och officerare från bergspluton åter gjorde ett enormt bra arbete. ■

Kn. Carl-Johan Olofsson Bergsmästare

119/Arméns jägarbataljon Stridsledare S3 Bataljonsstab

Carl-Johan Olofsson blir avsläppt av helikopter i området kring Kebnekaise.
Foto: Oskar Kihlberg

Cold Response

Cold Response 2014 var den största övning som den svenska Försvarsmakten deltog i under året. Cirka 1 400 svenska soldater och officerare deltog i den multinationella övningen med omkring 16 000 deltagare totalt. Övningen ger unika möjligheter att träna en multinationell insats i subarktiskt klimat vilket är en av de största utmaningar man kan ställas inför under en övning.

Under årets övning fick Sverige ansvaret att leda den multinationella brigaden. Den bestod av förband från Sverige, Storbritannien, Kanada, USA, Nederländerna och Norge. Under Cold Response övade svenska förband strid i multinationell miljö, mot en kvalificerad motståndare under svåra förhållanden och i ett realistiskt scenario.

Övningsområdet var omväxlande både vad avser infrastruktur och klimatförhållanden. Mycket av verksamheten skedde på och invid vägar, ibland mycket smala, hala och hårt trafikerade.

Stor vikt lades på säkerheten vid planering av övningen vid såväl svenska som norska övningsledning.

Skydd för miljön

Ett aktivt miljöarbete leder till lägre kostnader för markskador, upp till nittio procent i förhållande till nittioalets storövningar. Markskador från övningar av detta slag som för kunde kosta 10 miljoner att sanera, återställa och kompensera är tack vare miljövärnsofficerarnas

arbete och insatser i stället nere på en till två miljoner. Detta genom de engagerade medarbetarna och en ihärdig uppföljning under och efter övningens genomförande. Det är en lönsam affär att arbeta proaktivt med miljön och till detta kommer nöjdare invånare i övningsområdet.

Mark och miljö

All personal som deltog i Cold Response skulle innan övningen ha tagit del av gällande bestämmelser för mark och miljö. Miljökartor med övnings-specifik information och miljörestriktioner skall användas under övningen. Särskilt framtagen och utdelad miljövärnsfolder ska medföras av all personal. Inom övningsområdet skulle särskilt hänsyn tas för skydd av grundvatten. Alla enheter ansvarade för avstädning innan övningsområdet lämnas

Försvarerna i både Norge och Sverige vill att samhället ska förstå att miljön är något som de tar på största allvar. Sättet att arbeta i dessa två länder överensstämmer med varandra vilket innebär att miljöarbetet för de svenska förbanden började redan när planeringen för övningen startade.

*Miljöskyddsofficer vid övningen Cold Response.
Foto: Annelie Strand/Försvarsmakten*

Före, under och efter

Inför årets övning var svenskarna väl förberedda. I botten har all personal ett miljötank som är inarbetat under många år. Före övningen har personalen dessutom fått information om vad som gäller Cold Response 2014. Under förberedelserna deltog miljöpersonalen i planläggningen i övningsområdet och bedömningar av olika terrängpartier. Planläggningen ledde till styrningar av hur terrängen fick användas vilket i sin tur styrde övningsledningsorganisationen. Förberedelsearbetet ledde till en egen punkt för mark- och miljöbestämmelser i den order som reglerade övningen.

Under övningen deltog Sverige med en miljögrupp om tre personer. Två arbetade i Norge och de ingick i den norska miljövernscellen. Här höll man koll på det svenska deltagandet och de skador och klagomål som kom in där svenskarna hade varit. Allt i ett nära samarbete med de norska värdarna. Varje ärende som kom in fördes in i en databas för uppföljning.

Annelie Strand är miljöhandläggare på I 19 och upplever att övningsdeltagarna har visat prov på stor hänsyn när de övat, att förbanden har reagerat snabbt på deras instruktioner samt att de har rättat till när något blivit fel. Under övningen markerade

miljögruppen löpande in skador på en karta som låg till grund för uppföljningen.

Efter övningen är det rutin att miljöpersonalen besöker områdena där det övats, det gör man under barmarkssäsongen. Då fångar man upp skador som inte syns efter snöfall som till exempel nedskräpning, en stor uppgift efter en övning av den här storleken. Utöver det upprättar miljövernscellen en miljöredogörelse för sina åtgärder före, under och efter övningen i enlighet med miljöstandarden ISO 14001.

Skador inträffar

När 16 000 personer övar i en civil miljö så är det mer eller mindre omöjligt att inte skador uppstår. Miljöärendena delas in i skador och klagomål. I de allra flesta fall besöker en skadereglerare de drabbade inom ett par dagar. Skadorna handlar ofta om infrastruktur, vägräcken eller skyltar samt att förband rört sig över brukad åkermark. Klagomålen handlar mest om störningar i trafiken eller störande buller, och anmälningarna tas emot via telefon. I efterhand kan man konstatera att det har varit värdefullt att svenska miljöhandläggare har åkt på rekognoseringsresor inför övningen. ■

Handbok miljö

Under året har Försvarmakten uppdaterat Handbok Miljö. Uppdateringen innebär bland annat att handboken och Försvarmaktens Miljöledningsinstruktion slagits samman till en publikation. Sammanslagningen av dokumenten syftar till att ytterligare förenkla, strukturera och integrera miljöarbetet i Försvarmakten.

Den nya Handboken beskriver miljöledningssystemet, Försvarmaktens miljöpåverkan och vissa gemensamma arbetssätt inom miljöområdet. Exempel på förändringar är att handboken inte längre innehåller miljöpolicy eller miljömål i sig utan innehåller endast en beskrivning hur de ska tas fram, dvs. en rutin för framtagande av miljömål. Miljöpolicy och miljömål har lyfts in i Försvarmaktens centralt styrande planeringsdokument som revideras årligen. Handboken innehåller i regel endast statisk information som inte ändras i återkommande cykler som Verksamhets Uppdrag (VU) och Försvarmaktens Verksamhets Planering (FMVP).

Vår Miljöpolicy

Försvarmaktens Miljöpolicy är det mest strategiska och långsiktiga inriktningen för Försvarmaktens miljöarbete. Miljöpolicyen återfinns i Försvarmaktens strategiska inriktning (FM SI) som fastställs av överbefälhavaren. Den är därmed integrerad i Försvarmaktens centrala planeringsprocesser och går inte i ett separat "miljösidospår". Kraven på vad miljöpolicyen ska innehålla, hur den tas fram m.m. återfinns i Handbok Miljö.

Våra Miljömål

Försvarmaktens miljömål sätts centralt. Miljömålen återfinns i Försvarmaktens Verksamhetsplan (FM VP). Uppdrag till organisationsenheterna att upprätta handlingsplaner kopplat till miljömålen ges i Verksamhetsuppdrag (VU). Organisationsenheter upprättar handlingsplaner i Verksamhetsorder (VO) eller motsvarande. Förbanden kan även på eget initiativ sätta lokala miljömål utöver FM miljömål. Organisationsenheterna återrapporterar sedan vidtagna åtgärder till HKV enligt anvisningar i VU. Resultat av genomfört arbete (handlingsplaner) återredovisas till Högkvarteret i samband med hel- och delårsredovisning.

Handboken är ett stöd i arbetet vid revidering av miljömålen.

Handbok Miljö reglerar inte miljömålen i sig utan endast hur de tas fram, precis som för miljöpolicyen. Vi får på detta sätt en tydlig röd tråd (både i uppdrag och återrapportering) mellan policy, mål och handlingsplaner som en del i den ordinarie planeringen. Vi kan även på ett bättre sätt följa upp hur vårt arbete påverkar de nationella miljökvalitetsmålen. ■

”

*De svenska
miljökvalitetsmålen
är vägledande för
Försvarmaktens
miljöarbete.*

Nationella miljö kvalitetsmålen

Riksdagen beslutade våren 2010 om en ny målstruktur för Sveriges miljöarbete. Det svenska miljömålssystemet innehåller ett generationsmål, sexton miljö kvalitetsmål och fjorton etappmål. Ett viktigt syfte med miljö kvalitetsmålen och etappmålen är att de ska vara vägledande för allas miljöarbete, såväl för regeringen som för myndigheter och övriga aktörer.

Miljöaspekter

Försvarsmaktens miljöpåverkan

Försvarsmaktens verksamheter är många och mångfasetterade. Detta medför att typen av miljöpåverkande aktiviteter i många fall sträcker sig över flera områden och medför både direkt¹ och indirekt² miljöpåverkan. Den indirekta påverkan från Försvarsmakten kan i flera fall vara i samma storleksordning som den direkta. Försvarsmaktens verksamhet bedrivs både nationellt och internationellt och den miljöpåverkan myndigheten

har sker antingen lokalt, regionalt, nationellt, eller internationellt i olika omfattning.

Under 2014 gjordes en miljöutredning där Försvarsmaktens direkta och indirekta miljöaspekter kartlagdes och värderades som betydande eller mindre betydande. Miljöaspekterna kopplades även till de miljö kvalitetsmål som påverkas av verksamheten.

Direkta betydande miljöaspekter	Indirekta betydande miljöaspekter
Energianvändning	Samverkan/samarbete avseende miljöfrågor nationellt och internationellt
Värmeanvändning	Planering inför övningar och insatser nationellt
Tjänsteresor	Planering inför övningar och insatser internationellt
Förbrukning av icke-förnybara resurser	Anskaffning av övrig materiel
Vattenanvändning	Information till egen personal och externa intressenter
Användning av materiel och system som innehåller miljöfarliga ämnen	Materielsystemanskaffning
Övningsverksamhet på land och vatten	

1) Direkt miljöpåverkan: en negativ eller positiv förändring i miljön som uppkommer inom sektorn som en följd av sektorns verksamhet (ex. utsläpp till mark).

2) Indirekt miljöpåverkan: en negativ eller positiv förändring i miljön som uppkommer utanför sektorn som en följd av sektorns verksamhet (ex. upphandling).

Miljöpåverkan kopplat till miljökvalitetsmålen

På grund av det uppdrag Försvarsmakten har av Regierungen kommer verksamheten alltid att ha en viss negativ inverkan på miljön. Men ambitionen är att ständigt förbättra och optimera våra arbetssätt och metoder så att det ger minimalt med negativ påverkan på vår miljö. Den positiva inverkan på exempelvis på biologisk mångfald, som Försvarsmaktens verksamheter bär

med sig är däremot beroende av att vi får fortsätta att bedriva övningar och annan verksamhet som vi gör i dag.

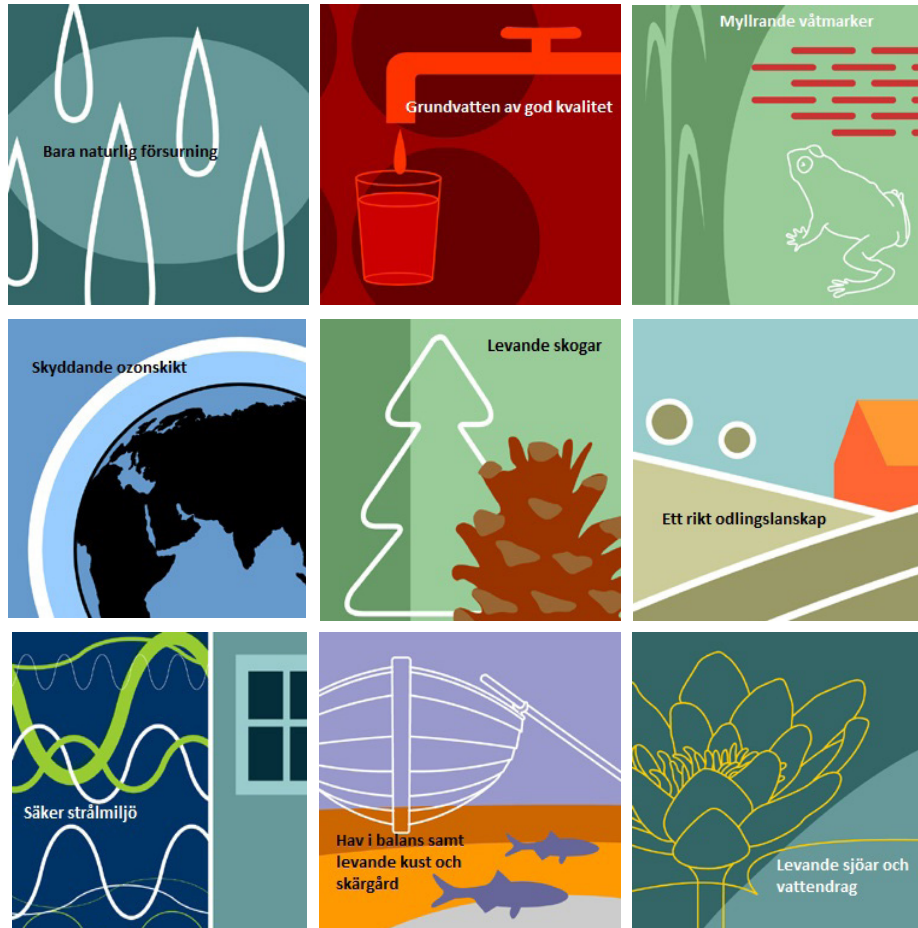
Denna redovisning är avgränsad till att endast inkludera information kring de miljökvalitetsmål som Försvarsmaktens verksamhet bedöms ha en påverkan på.

De miljökvalitetsmål där Försvarsmaktens verksamhet bedöms ha påverkan (negativ eller positiv) är:

Illustrator: Tobias Flygar

De miljö kvalitetsmål där Försvarsmaktens verksamhet ej bedöms ha nämnvärd påverkan (negativ eller positiv) är:

Illustratör: Tobias Flygar

Miljöredovisning kopplat till miljö kvalitetsmålen

Energiförbrukning

Försvarmaktens verksamhet förbrukar en hel del energi framför allt i fastigheter, vid tjänsteresor och transporter. Men också i våra materielsystem (flyg, båtar, markfordon etc.) och dieselgeneratorer på militära kamper. Bästa sättet att minska såväl miljöbelastning som kostnader är att använda mindre energi. Minskad energiförbrukning påverkar följande nationella miljö kvalitetsmål:

- Begränsad klimatpåverkan
- Frisk luft
- God bebyggd miljö
- Bara naturlig försurning
- Ingen övergödning

De miljömål som påverkas mest

Giftfri miljö	Begränsad klimatpåverkan	Ingen övergödning	Ett rikt växt- och djurliv	Levande sjöar och vattendrag
Användning av materiel och system som innehåller miljöfarliga ämnen Exempelvis: köld/släckmedia	Energianvändning Exempel: fastigheter/byggnader, fartyg, flygplan, dieselgeneratorer/kraftverk, markfordon	Vattenanvändning Exempel: fastigheter/byggnader, camper, övningsfält, spolhallar, verkstäder	Förbrukning av icke-förnybara resurser Exempel: gas, olja, diesel, bensin, vatten	Vattenanvändning Exempel: spol/tvättallar
Användning av materiel och system som innehåller miljöfarliga ämnen Exempelvis: köld/släckmedia	Värmeanvändning Exempel: fastigheter/byggnader, camper	Användning av materiel och system som innehåller miljöfarliga ämnen Exempel: köld/släckmedia	Vattenanvändning Exempel: spill till vatten ifrån skadliga/farliga ämnen, urdikning	Användning av materiel och system som innehåller miljöfarliga ämnen Exempel: köld/släckmedia
Användning av materiel och system som innehåller miljöfarliga ämnen Exempelvis: köld/släckmedia	Tjänsteresor Exempel: flyg, tåg, buss, taxi, bil	Övningsverksamhet på land och vatten Exempel: vattenrening, spol/sköljvatten, spill av drivmedel/andra skadliga ämnen	Användning av materiel och system som innehåller miljöfarliga ämnen Exempel: köld/släckmedia	Övningsverksamhet på land och vatten Exempel: skjutningar/sprängningar
			Övningsverksamhet på land och vatten Exempel: buller, mark slitage, bränder, nedskräpning, spill	

För att arbeta aktivt med minskad energiförbrukning har Försvarsmakten antagit ett internt miljömål om att minska sin energiförbrukning med 10 % fram till 2015, jämfört med 2010 års förbrukning. Efter analys av betydande miljöaspekter inom Försvarssektorn samt förslag på fokusområden gällande dessa har en samarbetsgrupp bildades inom energiområdet. Bland de saker Försvarsmakten arbetar med är att:

- Uppvärmning, fjärrkyla och elenergi till alla fastigheter som Försvarsmakten hyr eller använder ska så långt som möjligt komma från fossilfria energikällor
- Genom mötes- och resepolicy kan tjänsteresor anpassas efter behov och alternativ till tjänsteresor förordas där så är möjligt
- Förbanden arbetar löpande med energieffektiverande åtgärder såsom rörelsestyrd belysning, utbyte av isolering och ventilation, kallställning av ej utnyttjade lokaler, byte till energilampor samt utbildning för personal i energibesparande åtgärder
- All lokaler där stadsverksamheter bedrivs ska vara utrustade med video- och telefonferensutrustning, vilket möjliggör för gröna möten
- Uppmuntra flexibla arbetsformer
- Samordning av resor

Kemikalieanvändning

Användningen av kemiska produkter är mycket omfattande inom Försvarsmakten. Användningen av kemiska produkter påverkar följande nationella miljökvalitetsmål:

■ Giftfri miljö

Mycket av den materiel som anskaffas innehåller också farliga kemiska ämnen, vilket medför att det uppstår såväl påverkan på miljön som på människors hälsa. För att minimera denna påverkan strävar Försvarsmakten att såväl minska användningen av kemiska produkter som att begränsa mängden farliga ämnen i den materiel och i det material som anskaffas.

Exempel på aktiviteter och åtgärder som Försvarsmakten (i rollen som kravställare) arbetar med i samverkan med Försvarets Materielverk (i deras roll som anskaffning/upphandlingsmyndighet) är bland annat:

- Användning av Försvarssektorns kriteriedokument och motsvarande som krav vid upphandlingar
- Utbildning om kravställning och uppföljning vid upphandling
- Ta fram råd om säkra förvaringslösningar för kemiska produkter inom särskilda områden
- Utbildning om säker förvaring och hantering av kemiska produkter ur miljö- och arbetsmiljösynpunkt

Övningsverksamhet

Verksamhet i fjällmiljöer

Försvarsmakten tränar, övar och utbildar vår personal i olika fjällmiljöer över större delen av året. För att detta ska fungera krävs en hänsynsfull övningsplanering i samverkan med lokala aktörer och befolkningen i fjällvärlden. Försvarsmakten verksamheter i den svenska fjällvärlden påverkar följande nationella miljö kvalitetsmål:

■ Storslagen fjällmiljö

Försvarsmaktens fjällförband har löpande verksamheter och samverkan med aktörer och befolkning i, och kring våra fjäll. Exempelvis har Norrbottens regemente samverkan med samerna för att planera övningar och insatser så att dom sker med så liten påverkan för rennäringen som möjligt.

Försvarsmakten har sedan olyckan 2012, då ett Norskt Herkulesplan kraschade in toppen av Kebnekaise, varit med och hjälpt till i saneringen och uppsamlingen av flygplansdelar på berget. Samtidigt som arbetet med att få bort flygplansdelar har miljöövervakning skett, för att försäkra sig om att det flygplansbränsle som läckte ut över glaciären inte har förgiftat mark/vatten, medfört annan skada på djur/växtliv eller utgör en risk för människors hälsa.

Verksamhet på övningsfält

Försvarsmakten disponerar ett antal övningsfält runtom i landet. Dessa övningsfält är inte bara avgörande för Försvarsmaktens verksamhet utan har visat sig vara en unik levnadsmiljö för flera av Sveriges rödlistade arter. Försvarsmaktens övningsverksamhet påverkar följande nationella miljö kvalitetsmål:

■ Rikt djur- och växtliv

Studier av Försvarsmaktens övningsfält har påvisat en positiv situation för rödlistade arter som ej har några naturliga miljöer kvar att existera vid annat än vid Försvarsmaktens övningsfält. Kombinationen av begränsad bebyggelse och kontinuerliga störningar från exempelvis markfordon, bränder och skadad vegetation som får ligga kvar utgör en unik levnadsmiljö för ej konkurrenskraftiga arter. Studierna har även påvisat att liknande marker som övergått till exempelvis jordbruk, skogsbruk eller skyddade områden utan störningar snabbt tappar sin artrikedom. Att Försvarsmakten fortsätter att bedriva övningsverksamhet och störningar ses därför som en positiv påverkan på miljön vid övningsfälten.

Övrigt

Försvarsmakten har även ett övningsplaneringsverktyg kallat "Marinbiologisk kalender". Verktöget kartlägger bland annat fiskar och sälars häckningstider och platser, så att man kan planera övningar vid platser och tidpunkter med så liten inverkan på djurlivet som möjligt. ■

Brandskum över flygplansvrak. Foto: Lasse Hejdenberg

PFOS

Sedan uppgifter framkommit om att det finns föroreningar av perfluorerande ämnen i vattentäkter vid vissa av Försvarsmaktens brandövningsplatser, har Försvarsmakten bedrivit ett omfattande utredningsarbete. Det är ännu inte tydligt på alla platser vilka de bakomliggande orsakerna till kontamineringen kan vara men Försvarsmakten kommer att fortsätta utredningarna.

PFOS är ett filmbildande ämne som är oerhört effektivt i brandsläckningsskum då det kväver elden väldigt snabbt och Försvarsmakten, civila flygplatshållare och kommunal räddningstjänst har använt sig av skummet, både i övningar och vid skarp brandbekämpning. Det skum som Försvarsmakten använde bytte recept år 2005 och övergick då från innehåll av PFOS till PFOA. PFOA är i dag inte förbjudet men ligger på en lista inom EU över sådant som kanske borde bli det.

2008 förbjöds PFOS i kemiska produkter och varor i EU men det var fram till juni 2011 tillåtet att använda brandsläckningsskum med PFOS som tillverkats och sålts före slutet av december 2006. PFOS tillverkas och säljs fortfarande på flera håll i världen, och finns i varor med smuts- och vattenavstötande funktion som till exempel emballage, textilier, rengöringsmedel, golvpols och ytbeläggning på kokkärl.

PFOS är långlivat i naturen och ännu finns ingen bra teknik för att sanera mark som förorenats av dessa ämnen. Rening av vatten kan i vissa fall göras med kolfilter. Halterna i mark och vatten mäts i nanogram, det vill säga miljarddelns gram vilket innebär att utredningarna måste ske med mycket omfattande noggrannhet. Som exempel kan nämnas att textilplagg som till exempel handskar, byxor och jackor som impregnerats med perfluorerande ämnen och bärs av provtagare kan förorena jord- eller vattenprover.

Enligt Försvarsmaktens Miljöprovningseenhet är det här ämnen som använts inom många olika områden i samhället under mer än 50 år och spridningen ska betraktas som ett nationellt problem. I något fall förefaller Försvarsmaktens verksamhet vara den huvudsakliga källan. Försvarsmakten har liksom andra användare i Sverige, Europa och övriga delar av världen använt dessa släckmedel som utvecklats för att snabbt och effektivt släcka oljebränder och därmed rädda liv.

Upptäckterna har gjorts i närheten av gamla brandsläckningsplatser på flera håll i landet, bland annat i Tullinge, Kallinge, Halmstad och Uppsala. Sammanlagt utreds cirka 20 andra platser. Utredningarna genomförs under löpande kontakt med tillsynsmyndigheten Generalläkaren och berörda kommuner och länsstyrelser. Ambitionen är att få en samlad bild av läget tidigt under 2015. Att utredningarna tar tid beror bland annat på att kapaciteten hos upphandlade konsultföretag är begränsad.

Försvarsmakten deltar i ett nationellt nätverk av myndigheter och andra användare som leds av Livsmedelsverket och Kemikalieinspektionen. Nätverkets uppgift är att sprida information och kunskap, och samordna sökandet efter fungerande saneringsteknik. Syftet med utredningarna är inte bara att klargöra bakomliggande faktorer och orsaker utan också att tillsammans med andra ansvariga myndigheter och användare försöka hitta fungerande tekniska lösningar för sanering. ■

*Gruppfoto på medlemmar i ZFC-projektet vid avslutande mötet i Ottawa.
Foto: Jeremy Chubbs*

Hållbara Camplösningar

Försvarsmakten har under tre års tid deltagit i ett Nato-projekt för hållbara camper vid namn Sustainable Military Compounds- Towards a Zero Footprint Compound (ZFC). Sverige har deltagit under rollen "co-director" som ett "partnership for peace"- land (Pfp) eftersom vi inte är medlemmar i Nato.

Projektet leddes av en styrgrupp bestående av representanter från Kanada, Holland och Sverige som partnerskapsdeltagande. Till projektet bjöds deltagare in och bildade arbetsgrupper som under tre år arbetade fram lösningar på de uppgifter som ställts.

Projektet som har skett genom fyra olika workshops, förlagda i England, Holland, Skopje och Ottawa, har gått ut på att skapa hållbara gemensamma lösningar för Nato-ledda trupper vid camp etablering.

Möjligheten för Sverige att delta som partnerskapsland ger oss inte bara tillgång till expertis och information från andra nationer utan även en stor möjlighet att vara med och påverka bestämmelser, styrande dokument och hållbara lösningar för internationella insatser. Och därmed höjs nivån på det militära miljöarbetet internationellt.

Efter det fjärde och avslutande arbetsmötet i Ottawa har arbetsgrupperna lämnat in och slutredovisat resultaten ifrån sina respektive områden.

Projektet var indelat i fyra olika arbetsgrupper inom områdena:

- Framtagande av handbok för avveckling av camper- Camp Closure Handbook
- Framtagande av miljöledningshanbok för Nato ledda trupper – Template for Environmental Management System
- Revidering av Nato-stanag - AJEPP 2; Best Environmental Protection Practices for Military Compounds in Nato Operations
- En konceptmodul för bästa tillgängliga teknik för resursminimering av bland annat energi, vatten och avfall - Conceptual model of a future Nato deployed compound

Foto: Försvarmakten

Vatten- och energisnåla duschar

Försvarmakten har gjort en satsning på miljöteknik i form av energi och vattensnåla duschar. I nuläget har två stycken duschar köpts in som ett pilotprojekt. Duscharna kommer att installeras och utvärderas för framtida användning både som fasta installationer (regementen, logement etc.) samt vid insats i hygiencontainrar.

Duscharna är konstruerade efter en vattenåtervinnings-teknik utifrån en reningsteknik som ursprungligen utvecklades för det amerikanska rymdorganet Nasa. För en tio minuter lång dusch går det åt ungefär fem liter vatten i duscharna, vilket är cirka 90 procent mindre än i en traditionell dusch. I de nya duscharna samlas vattnet som rinner ut i golvbrunnen upp, renas och pumpas tillbaka till duschmunstycket. Därmed kan samma vatten användas om och om igen. Dessutom kan upp till 80 % energibesparingar göras genom att vattnet som renas redan är uppvärmt.

I den interna reningsanläggningen finns ett filter med fibrer i nanostorlek som drar till sig partiklar, bakterier och virus. Sensorer mäter vattenkvaliteten så att vatten som är alltför smutsigt släpps ut i avloppet i stället för att återföras till duschens kretslopp. Det kan till exempel vara vätskor av olika slag eller om man urinerar i duschen.

Den ena duschen som har köpts in av Försvarmakten ska installeras som fast installation på Ledningsregementet (LedR) i Enköping.

Dusch nummer två kommer att byggas in i en mobil hygiencontainer som ska kunna tas med ut på övning och i fält. Eftersom vatten är en bristvara i många områden av världen, kan den vattensnåla duschen underlätta vattenförsörjningen när Försvarmakten är ute på insatser och övningar. Genom minskad vattenförbrukning kan vi minska det logistiska behovet så väl som energiförbrukning för rening av vatten och därmed minska vårt ekologiska fotavtryck.

Redan nu har mätningar påbörjats för att kunna fastställa nuvarande vatten och energiförbrukning av befintliga duschar så att Försvarmakten har relevant statistik att jämföra mätningar från de nya duschsystemen med. ■

Försvarmaktens Gröna Siffror

Här presenteras Försvarmaktens interna miljömål: drivmedels- och energiförbrukning: statistik för avfall samt tjänsteresor och transporter

Försvarmaktens interna miljömål

Försvarmakten har tre stycken så kallade SMART:a³ miljömål. Mål nummer två gällande avfallsandelar till materialåtervinning är nytt för 2014 samtliga miljömål ska revideras inför 2016.

1. Minskad energiförbrukning

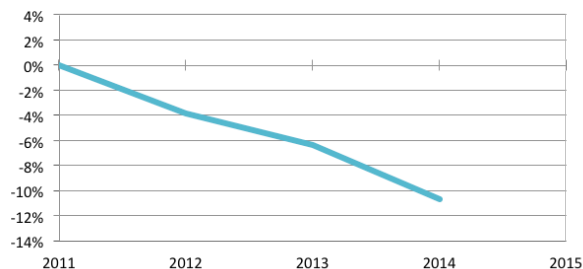
Försvarmakten ska minska sin el- och värmeförbrukning med 10 % till och med 2015, jämfört med 2011 års förbrukning. Samtliga organisationsenheter ska upprätta handlingsplaner för att minska sin energiförbrukning. Målet rapporteras kvantitativt av Fortifikationsverket och kvalitativt genom handlingsplaner av organisationsenheterna.

Status: Utfallet 2014 är att energiförbrukningen har minskat med 10,4 % jämfört med 2011 års förbrukning.

Samtliga organisationsenheter har i uppdrag att ta fram årliga handlingsplaner för minskad energiförbrukning. Rapportering

och uppföljning av organisationsenheternas energieffektiviseringsåtgärder sker vid del- och helår. Exempel på organisationsenheternas redovisade handlingsplaner innehåller åtgärder så som ökad samverkan med Fortifikationsverket som är vår fastighetsvärd. Utbildning och information till anställda om energibesparande åtgärder. Investeringar och byte av befintlig utrustning till mer energieffektiv för till exempel belysning.

FM Energiförbrukning

3) Specifika, Mätbara, Acceptorade, Realistiska, Tidssatta

2. Minskad andel avfall som inte går till materialåtervinning

Försvarsmakten ska minska sin andel avfall som inte går till materialåtervinning med 5 % till och med 2015, jämfört med 2013 års andel.

Samtliga organisationsenheter ska upprätta handlingsplaner för att minska sin andel icke utsorterade avfallsfraktioner. Målet rapporteras kvantitativt av FMLOG och kvalitativt genom handlingsplaner av organisationsenheterna.

Materialåtervinning uppgår till 1 623 960 ton = 34 %. Övriga klasser går ej till materialåtervinning 3 113 914 ton = 66 %.

I "övrigt avfall" ingår behandlingsmetoderna; energiåtervinning, övrig återvinning (så som kompostering mm.) deponi och bortskaffande.

Status: Utfallet 2014 är 66 %, vilket är ökning med 1 % sedan 2013 då andelen avfall som inte gick till materialåtervinning var 65 %.

Miljömålet är nytt för 2014 och är det första året som vi fått in statistik för samtliga orter med avfallsavtal, vilket har påverkat resultatet. Detta är en osäkerhet i miljömålsanalysen då statistiken 2013 ej inkluderade de orter som inte ingick i avfallsavtalet. I årets resultat kan man utläsa att andelen avfall som går till övrig återvinning⁴ har minskat, medan det avfall som går till deponi och energiåtervinning har ökat. Redovisade åtgärder från organisationsenheterna vid delåret var bland annat upprättande av avfallsplaner, utbildning av personal i källsortering, införskaffande och uppmärkning av sorteringskärl och dialog med lokala avfallsentreprenörer.

Destruktionsavfall och farligt avfall ingår ej i miljömålet.

4) Energiåtervinning, övrig återvinning (så som kompostering mm.) deponi och bortskaffande

3. Miljöhänsyn vid övningar och insatser

Vid alla övningar och insatser, nationellt som internationellt, ska det i ordern finnas ett miljöannex.

Den som är planeringsansvarig för en insats eller övning ska tillse att det finns miljöannex. Detta gäller samtliga insatser samt övningar i form av LIVEX⁵ samt KFÖ⁶. Målet rapporteras av organisationsenheterna.

Status: Utfallet 2014 är att 78 % av övningar och insatser har haft miljöannex. Detta är en ökning med 5 % jämfört med 2013.

Organisationsenheterna har i uppdrag att redovisa hur många av de insatser och övningar som organisationsenheten varit ansvarigt för som miljöannex har upprättats vid. Resultaten visar att framtagande av miljöannex vid övningar och insatser ökar för varje mättilfälle. I vissa fall är övningen av sådant slag att ett miljöannex är överflödigt. Exempelvis vid små övningar där miljöbestämmelser istället upprättas på annat sätt. ■

Energiförbrukning

Försvarsmaktens totala energiförbrukning

Energiförbrukning 2014	kWh
Värme (graddagskorrigerad)	222 571 597
Värme (verklig förbrukning)	216 621 365
El (inkl verksamhetsel)	195 408 160

5) Live Exercise – övning med förband

6) Hemvärnets krigsförbandsövningar

Avfall- materielåtervinning

Försvarsmaktens totala mängd avfall

Total mängd avfall 2014	kg
Verksamhetsavfall	6 669 950
Avfall	4 737 873
Farligt avfall	1 932 077
Destruktionsavfall⁷	5 033 614
Avfall	4 999 509
Farligt avfall	34 105
Totalsumma	11 703 564

Tjänsteresor och övriga transporter

Försvarsmaktens utsläpp av koldioxid kopplat till tjänsteresor och godstransporter

Utsläpp av koldioxid	totalt i kg	per årsarbetskraft ⁸
Flygresor <500 km	2 963 271	159
Flygresor totalt	11 465 162	614
Bilresor i tjänsten ⁹	2 065 540	111
Tågresor	98	0
Bussresor ¹⁰	17 499	1
Godstransporter ¹¹	407 500	22

7) Materiel för avveckling som ingår i FM destruktionsavtal.

8) 18 678 årsarbetskrafter 2014

9) Bilresor som görs i tjänsten inkluderar tjänstebil, hyrbil, leasad bil och taxi

10) Underlaget från bussresor är ej komplett, saknas information från leverantörer.

11) Innefattar tåg, lastbil och färja

Drivmedelsförbrukning

Drivmedelsförbrukningen innehåller endast Försvarsmaktens interna drivmedelsförbrukning och ej exempelvis tjänsteresor eller godstransporter. ■

Klimatrapportering; intern drivmedelsförbrukning - beräkning från m ³ till CO ₂ utsläpp								
Inrikes	m ³ 2012	m ³ 2013	m ³ 2014	GJ/m ³ värmevärde	kg/GJ emis- sionsfaktor	kg CO ₂ 2012	kg CO ₂ 2013	kg CO ₂ 2014
Bensin vägtransport	1 425	995	1 116	32,8	72,0	3 363 228	2 348 359	2 633 939
Etanol vägtransport	37	65	45	22,8	67,1	56 531	99 311	68 754
Diesel vägtransport	7 521	6 934	8 288	35,3	72,0	19 107 197	17 615 916	21 055 770
Diesel sjöfart	8 784	9 676	10 272	36,6	74,5	23 961 417	26 394 657	28 020 455
Flygfotogen 75	46 482	40 658	44 504	35,3	71,5	117 251 775	102 560 618	112 262 230
Flygbensin 33	44	10	11	31,5	70,0	96 866	22 015	24 217
Utrikes								
Diesel vägtransport	842	347	414	35,3	72,0	2 139 112	881 558	1 051 772
Diesel sjöfart	435	484	514	36,6	74,5	1 186 614	1 320 278	1 402 114
Flygfotogen 75	1 156	1 220	1 335	35,3	71,5	2 916 033	3 077 474	3 367 564
Totalt	66 726	60 389	66 499			170 078 772	154 320 187	169 886 814

Miljöchefen Sammanfattar

I årets miljöredovisning har Försvarmakten lagt vikt vid arbetet med de nationella miljökvalitetsmålen. Nya strukturer för arbete och redovisning enligt etapp och miljökvalitetsmål har utvecklats. Arbetet med miljökvalitetsmålen finns presenterad denna redovisning.

Samverkan med vår informationsstab har utvecklat vårt sätt att kommunicera och informera allmänheten om det miljöarbete som Försvarmakten bedriver. Detta är av stor betydelse för rekryteringen av medveten och engagerad personal men också i informations syfte när exempelvis media rapporterar om Försvarmaktens verksamhet i olika sammanhang.

Jag kan konstatera att Försvarmakten under 2014 fortsatt på den inslagna linjen att utveckla verksamheten, så att vi tydligt kan se hur vi löser huvuduppgiften, men också hur vi faktiskt bidrar till att uppfylla de nationella miljömålen.

Vid mina fortsatta rundresor till förbanden har jag sett motiverade chefer och medarbetare vilka under året gjort ett mycket bra arbete. Förutom att Försvarmakten fortsatt ska följa lagar och förordningar, har fokus varit att tydligt visa att FM även ur miljöperspektivet är en trovärdig myndighet i det Svenska samhället.

Avslutningsvis vill jag peka på ett nyligen påbörjat projekt om biologisk mångfald vid Försvarmaktens övningsfält. Med detta projekt vill Försvarmakten påvisa att vi har en positiv påverkan

vid våra övningsfält vad gäller hotade och rödlistade arter. Detta är bland annat viktigt inom det växande området för ekosystemtjänster. ■

Arne Wessner

Försvarmaktens miljöchef Arne Wessner

Foto: Oskar Kihlberg

För mer information kring Försvarsmaktens
miljöarbete besök gärna vår hemsida:
www.forsvarsmakten.se

FÖRSVARSMAKTEN

PROD MILJÖ

107 85 Stockholm • Telefon: 08-788 75 00
www.forsvarsmakten.se